

3. Тосіо Удо Перше кохання. *Збірник новел «Хода у похмурий день»*. URL: http://hirosima.scepsis.net/library/lib_32.html (дата звернення: 18.11.2022).

4. Фрейд З. Я і Воно / пер. з нім. В.Ф. Полянського. М.: МПО «Меттем», 1990. С. 36.

5. Хороб С. Хороб С. Апокаліптичні ремінісценції в новелістиці В. Стефаника (Функціонування есхатологічного напрямку). *Слово – образ – форма: У пошуках художності: (Літературознавчі статті і дослідження)*. Івано-Франківськ, 2000. С. 64.

6. Швець А. Жінка з хистом Аріадни: Життєвий світ Наталії Кобринської в генераційному, світоглядному і творчому вимірах: монографія / Інститут Івана Франка НАН України; Лекторій СУА з жіночих студій УКУ; ВГО «Союз Українок». Львів, 2018. 752 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-288-6-21>

Фесенко Г. Г.

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри історії і культурології
Харківського національного університету міського господарства
імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна*

НАНКІН: ЕСТЕТИКА ПАМ'ЯТІ МІСТА ПРО ЖЕРТВ ЯПОНСЬКО-КИТАЙСЬКОЇ ВІЙНИ (1937–1945)

В офіційній національній пам'яті КНР про японсько-китайську війну (1937–1945) є трагічна подія, що отримала назву «Нанкінська різанина». 13 грудня 1937 р. японська армія, захопивши Нанкін, тодішню столицю Китайської Республіки, вчинила численні звірства, включаючи згвалтування, підпали, грабунки, масові страти та тортури. За оцінками КНР, було жорстоко вбито близько 300 000 мирних жителів і військовополонених [1]. У 1985 р., за ініціативи муніципалітету Нанкіна, було побудовано «Меморіальний зал співвітчизників, жертв різанини японськими загарбниками в Нанкіні» [2]. Меморіальний зал включав основний експозиційний зал і упорядкований цвинтар на місці масових вбивств, де «японська армія вбила місто» [3]. Отже, вшанування жертв цієї трагедії постає як продовження пам'яті міста.

Будівництво цього меморіального залу пояснюється дослідниками не тільки бажанням міста зберегти свою пам'ять, а й змінами ідеологічних акцентів в офіційній політиці пам'яті КНР про «війну Опору». Погляд на

воєнний період, представлений у музеях епохи Мао Цзедуна, мав тенденцію применшувати жорстокість і кількість жертв на користь більш героїчного нарративу. В епоху реформ Ден Сяопіна були започатковані не лише соціальні реформи, а й «реформи пам'яті», що мали підкреслювати національну єдність через спільне страждання. Музезація Нанкінської різанини добре вписувалася у новий концепт, оскільки акцентуація уваги на японських звірствах не викликала розбіжностей у моральних оцінках китайців, що дозволяло державі спрямувати внутрішні соціальні розбіжності на зовнішнього іншого [3]. Прикметно, що Меморіальний зал було відкрито у символічну дату – 15 серпня 1985 р., день відзначення 40-ї річниці «перемоги Китаю у війни опору японській агресії».

Естетика місця Нанкінської різанини відтворена асиметричними просторовими рішеннями, його дизайн був мінімалістичним, без величких архітектурних жестів піднесеного (високих стел чи споруд, які героїчно здіймаються в небо). Меморіальний зал був спроектований китайським архітектором Ци Каном з провідною темою «життя і смерть», «біль і ненависть». Естетичний образ меморіалу, присвяченого жорстокості, – навмисно похмурий, велика частина простору (стіни, сходи тощо) мають сірий колір. Монументальний меморіальний зал, призначений для експозиції культурних реліквій та історичних матеріалів, спроектований у формі гробниці. Автор дизайну зазначав, що прагнув створити не звичайну музейну будівлю, наповнену історичними артефактами, а передусім передати відчуття «входження в гробницю». Ци Кан намагався створити «цілісний дизайн середовища», що викликає відповідні емоції у відвідувачів.

Так само мовою мінімалістичного дизайну спроектовано «емоційний простір» меморіальної площі. Тема «життя і смерті» тут розкрита за допомогою монументальної скульптури «Мати» авторства Цянь Дайінга з Нанкінського університету мистецтв. Скорботна мати, яка шукає свою дитину на цвинтарі, мертве дерево і безплідна галькова площа передають образ «смерті», який контрастує з навколишніми зеленими деревами і травою. Меморіальна площа, з її відкритим простором і відносною відсутністю явних символів, є найбільш споглядалною і гуманістичною частиною місця. Замість того, щоб спрямувати гнів глядача на конкретного агента жорстокості, він провокує більш узагальнене відчуття внутрішньої природи людської жорстокості та страждань [3].

У 1995–1997 рр. було виконано будівництво другої черги меморіального залу: меморіальної площі, масштабної скульптури, хрестоподібного пам'ятника із вигравіруваним часом Нанкінської різанини, стіни-списку загиблих, воріт меморіального залу). Важливо, що унікальна естетика дизайну меморіального залу 1985 р. була збережена під час реконструкції 1995 р. Інтегративним елементом архітектурно-

просторового рішення стала масштабна композиційна скульптура «Катастрофа стародавнього міста», що відтворює образ смерті (розбиті міські ворота, відрубані голови жертв, понівечена японська шабля і т. ін.). Фоном для скульптури є старовинна міська стіна, пронизана дірами (наче від куль і бомб). На передньому плані лежить напівпоховане тіло жертви, його голова відірвана від решти тіла, з якої видно лише руку та кисть. Над головою майорить японський ніж, червоний від крові жертви знизу. Поховане тіло статуї перетинає «міст історії», який символізує як жахи, заподіяні Китаю історією, так і позбавлення від тягара цієї історії, а також ідею про те, що пам'ять про минуле призведе до кращого майбутнього.

У 2007 р. виконано проєкт розширення меморіального залу, розроблений академіком Хе Цзітаном з Південно-Китайського технологічного університету. Порівняно з оригінальним музеєм, площа нової музейної площі зросла втричі (загальна площа збільшена до 74000 квадратних метрів, виставкова – до 9800 кв. м.). Нові та старі виставкові зали поєднані через чотири функціональні зони, включаючи зону обміну колекціями. Експоновані культурні реліквії були розширені з більш ніж 100 до 3000. Зокрема, до музею спеціально був перенесений такий культурний артефакт, як бетонна конструкція-бункер (висотою близько 3,6 метра, шириною 2,6 метра і вагою 32 тони), побудована китайськими захисниками Нанкіну для опору японській армії. Цей матеріальний «свідок героїчного подвигу китайської армії проти загарбників» відвідувачі музею можуть побачити, зайшовши у виставковий зал та спустившись по сходах до відреставрованої стародавньої міської стіни, яка була зруйнована японською армією під час захоплення Нанкіну. У виставковій залі розміщено «стіну архіву» зі свідченнями жертв Нанкінської різанини, свідчень тих, хто вижив, і свідків війни (понад 12 000). Для кращого висвітлення трагічної події, застосовано наступний естетичний прийом: чорним позначено жертв, загальною кількістю 9620; синім – тих, хто вижив, загалом 2663; сірим – іноземці та ветерани японської армії, всього 142. У виставковій залі відвідувачі читають текст, закарбований великими літерами «пам'ятати історію, а не ненависть», його автор – Лі Сюїн, який пережив Нанкінську різанину [3].

Загалом меморіальна зала, шляхом перебудови 2005–2007 років, перетворилася на монументальний історичний музей, а дизайн нової виставкової зали яскраво демонструє мету: «від історії до майбутнього». Ця зала має форму величезного «човна світу»: висока корма човна, що піднімається зі сходу, є багатим виставковим залом, а навколишня його урочиста площа може вмістити 10 000 осіб для проведення церемоній з вшанування пам'яті жертв; центральна частина – жалобна зона оригінального музею, а на західній частині – великий відкритий майданчик,

парк миру із зеленими деревами. У новому музейному просторі розміщено декілька витончених за формою і духом скульптурних груп: «Розбита сім'я», «Втеча громадян», «Крик скривджених душ» і «Стіна перемоги», які підкреслюють теми кожної виставкової зони. У Парку миру відомий скульптор Сунь Цзябінь з Академії образотворчого мистецтва Шеньян Лу Сюнь створив і спроектував 30-метрову скульптуру «Мир», виготовлену з білого мармуру. Ця скульптура, що зображує матір та сина, які тримають голубів миру, символічно відображає бачення мирного майбутнього.

Отже, нова архітектура музею «дає ключ до розуміння» історичної колекції, її візуальна форма виходить за межі функціонально-технічної мови архітектури та гармонує із соціальними прагненнями часу. Застосований архітектурний стиль, з одного боку, передає центральну тему музею, і, з іншого боку, у своєрідний спосіб привертає та посилює увагу відвідувачів до проблеми культури пам'яті про жертв Нанкінської трагедії. Дизайн архітектурно-просторових рішень музею підсилює лейтмотиви місця (найбільш помітними є зламані та тріснуті стіни, зображення матері та дитини, а також число 300 000). Число 300 000, «офіційна» кількість жертв, з'являється в кількох місцях меморіалу, а найпомітнішим є при вході в головний виставковий простір (хоча щодо кількості загиблих під час різанини, наводяться менші цифри [5], тому висловлюються припущення, що «офіційна» кількість жертв була свідомо збільшена, щоб перевищити число 290 000 жертв, які, загинули під час бомбардувань Хіросіми та Нагасакі). Такий акцент на віктимності розглядається також як спроба об'єднати націю, і створити відчуття жертви Китаю як жертви зовнішнього ворога [4]. У такий спосіб, міська пам'ять Нанкіну про трагедію стає матеріалізованою частиною національної пам'яті Китаю.

Водночас архітектурний дизайн музею зразка 2007 р., за оцінками експертів, змінив споглядальну природу оригінального дизайну 1985 р. авторства Ци Кана. Збільшення загальної площі музею надало об'єкту величчя та монументальності. Якщо початковий дизайн робив місце ледве видимим з вулиці, то реконструкція 2007 р. зробила його набагато помітнішим у міському ландшафті. Новий архітектурний простір з його величезним трикутним виставковим залом і великою відкритою площею надає музею масштаб, який перетворює початковий скромний простір на щось монументальне. Фасад нової виставкової зали тепер виходить на вулицю і утворює алею скульптур жертв, яка веде до головного входу. Найвидиміша скульптура на цій алеї (мати, яка несе бездиханне тіло своєї дитини), авторства Ву Вейшань, розміщена на фоні стіни виставкового залу, затьмарює інші скульптури і має майже таку ж висоту, як і стіна виставкового залу [1]. Така «монументалізація минулого»

знерухомлює соціальну життєздатність пам'яті, визначаючи та розмежовуючи межі її інтерпретації. Величезні масштаби меморіалу можуть насправді віддалити відвідувачів від страждань і травм історії, «роблячи їхні зв'язки з минулим менш інтимними і, отже, менш сильними» [4].

У 2015 р. було реалізовано третій етап розширення простору Меморіального залу (будівництво виставкового залу «Трьох перемог»), а також втілено у навколишній простір дизайн-рішення, орієнтовані на інтеграцію місця пам'яті в міське життя у більш відкритий, інклюзивний і природний спосіб. Було створено овальний меморіальний сквер як символ перемоги Китаю в японсько-китайській війни (1937–1945) та візії «завершеності». Сквер є зеленим парком, інтегрованим у міське життя (місце відпочинку для містян), у якому «дорога перемоги», що символізує боротьбу за перемогу. Водночас сквер дозволяє вмістити 8000 людей, коли потрібні грандіозні пам'ятні заходи (на півночі скверу є невелика трибуна для мітингу). Також у сквері розміщено елемент меморіального ландшафту – меморіальна стіна (на полірованому чорному мармурі вигравіровано 300 імен героїв антияпонської війни). Дизайн концепція меморіального скверу розглядає це місце для історичних спогадів і повсякденного життя, «радість перемоги і скорботи смерті, де люди можуть згадати, відпочити, погуляти і пограти» [2].

Загалом естетика «Меморіальної зали співвітчизників, жертв різанини японськими загарбниками в Нанкіні» демонструє гуманістичне бачення страждань війни. За час свого функціонування, змінювався не лише зміст музейних експозицій, а й естетика самої меморіальної зали (від ідеї відображення дискурсу віктимності до орієнтації на героїчний дискурс перемоги).

Список використаних джерел:

1. Chang, Iris (2012). *The Rape of Nanking: The Forgotten Holocaust of World War II*. Ishu Press. 330 p.
2. 侵华日军南京大屠杀遇难同胞纪念馆
.URL: <http://www.19371213.com.cn/>.
3. 侵华日军南京大屠杀遇难同胞纪念馆：永远教科书. *中央政府门户网站*. 13.12 2007. URL: http://www.gov.cn/jrzg/2007-12/13/content_832597.htm.
4. Denton Kirk, A. *Exhibiting the past: China's Nanjing Massacre Memorial Museum, mass violence and resistance*. Honolulu: University of Hawaii Press, 2013. 360 p.
5. Nomination Form International Memory of the World Register: Documents of Nanjing Massacre. *UNESCO: Full list of documentary heritage inscribed to the Memory of the World Register*, 2015. 11 p.